

שמירת מנחות ומצות**תלמוד בבלי מסכת מנחות דף נג עמוד א**

בעא מינה ר' פרידא מר' אמי: מנין לכל המנחות שנילושות בפורשין ומשמרן שלא יחמיצו? נלמדנה מפסח, דכתיב: +שמות י"ב+ ושמרתם את המצות; אמר ליה, בגופה כתיב: +ויקרא ב'+ מצה תהיה, החייה.

רש"י מסכת מנחות דף נג עמוד א

מנין לכל המנחות שנילושות בפורשין וישמרם שלא יחמיצו - דקתני מתניתין (לקמן /מנחות/ דף נה) כל המנחות נילושות בפורשין ומשמרן שלא יחמיצו שנילושות כלומר דהואיל ונילושות בפורשין מצוה לשמרם שלא יחמיצו ושימור היינו שיעסוק בבצק כל שעה כדאמרין בפסחים (דף מח:).

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לו עמוד א

ושוין שאין לשין את העיסה בפורשין. מאי שנא ממנחות? דתנן: כל המנחות נילושות בפורשין, (ומשתמרין) +מסורת הש"ס: [ומשמרן]+ שלא יחמצו! - אם אמרו בזריזין - יאמרו בשאין זריזין? - אי הכי מילתת נמי לתית! אלמה אמר רבי זירא אמר רבה בר ירמיה אמר שמואל: חיטין של מנחות - אין לותתין אותה! - לישה - בזריזין איתא, לתיתה - ליתא בזריזין. ולישה מי איתא בזריזין? והכתיב +ויקרא ב'+ ויצק עליה שמן וגו' והביאה אל הכהן - מקמיצה ואילך מצות כהונה, לימד על יציקה ובלילה שכשירה בכל אדם! - לישה, נהי דבזריזין ליתא - במקום זריזין איתא. דאמר מר: בלילה כשירה בזר, חוץ לחומת עזרה - פסולה. לאפוקי לתיתה, דאינה בזריזין, ולא במקום זריזין. - ומאי שנא ממנחת העומר? דתניא: מנחת העומר לותתין אותה, וצוברין אותה! - ציבור שאני.

רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פרק יב

הלכה כ

החטים של מנחות אין לותתין אותן שמא יחמיצו שהרי בחוץ לותתין אותן ואין הכל זריזין לשומרן, אבל מנחת העומר הואיל והיא של צבור לותתין אותה, שהרי הצבור זריזין הן ומשמרין אותה.

הלכה כא

כל המנחות הנאפות נילושות בפורשין ומשמרן שלא יחמיצו, הואיל ולישתן ואפייתן בפנים בעזרה אנשי פנים זריזין הן.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לה עמוד א

משנה. אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחטים, בשעורים, בכוסמין, ובשיפון, ובשיבולת שועל. ויוצאין בדמאי ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו, ובמעשר שני והקדש שנפדו, והכהנים בחלה ובתרומה, אבל לא בטבל, ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו. חלות התודה ורקיקי נזיר, עשאן לעצמו - אין יוצא בהן, עשאן למכור בשוק יוצאין בהן.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לח עמוד א

חלת תודה ורקיקי נזיר וכו'. מנא הני מילי? - אמר רבה: דאמר קרא +שמות יב+ ושמרתם את המצות - מצה המשתמרת לשם מצה, יצתה זו שאין משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח. רב יוסף אמר: אמר קרא +שמות יב+ שבעת ימים מצות תאכלו - מצה הנאכלת לשבעת ימים, יצתה זו שאינה נאכלת לשבעת ימים אלא ליום ולילה. תניא כוותיה דרבה, ותניא כוותיה דרב יוסף. תניא כוותיה דרבה: יכול יצא ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר - תלמוד לומר ושמרתם את המצות - מצה המשתמרת לשם מצה, יצתה זו שאינה משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח. תניא כוותיה דרב יוסף: יכול יצא אדם ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר, תלמוד לומר שבעת ימים מצות תאכלו - מצה הנאכלת לשבעה, יצתה זו שאינה נאכלת לשבעה אלא ליום ולילה.

רש"י מסכת פסחים דף לח עמוד ב

ושמרתם את המצות עביד לה שמירה לשם מצה - כל שימור שאתה משמרה שלא תחמיץ התכוון לשם מצה של מצוה.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מ עמוד א

הדר אמר רבא: מצוה ללותות, שנאמר +שמות יב+ ושמרתם את המצות אי לא דבעי לתיתה - שימור למאי? אי שימור דלישה - שימור דלישה לאו שימור הוא, דאמר רב הונא: בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. באחרונה - אין, בראשונה - לא. מאי טעמא - משום דלא עבד בהו שימור. ולעביד ליה שימור מאפיה ואילך! אלא לאו שמע מינה - שימור מעיקרא בעינן. - וממאי? דילמא שאני התם, דבעידנא דנחית לשימור - לא עבד לה שימור. אבל היכא דבעידנא דנחית לשימור עביד לה שימור - הכי נמי דשימור דלישה הוי שימור. ואפילו הכי לא הדר ביה רבא, דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי: כי מהפכיתו - הפיכו לשום מצוה. אלמא קסבר: שימור מעיקרא - מתחלתו ועד סופו בעינן. מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה בארבי.

רש"י מסכת פסחים דף מ עמוד א

בצקות של נכרים - שמכיר בהן שלא החמיצו, שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו, דהוא הוי סימן סידוק וסימן שיאור, כדלקמן.

שיאכל כזית מצה באחרונה - דבהא לא נפיק ידי חובת מצה, משום דלא הוי לה שימור לשם מצה, ואף על פי שאנו רואין שאין כאן חימוץ, ומיהו, למצה של מצוה - שימור לשמה בעינן.

תוספות מסכת פסחים דף מ עמוד א

כי מהפכיתו כיפי הפכיתו לשם מצה - וא"ת כיון דסבירא ליה דבעי שימור בשעת היפוך אם כן היכי מוכח דמצוה ללתות דילמא לאו מצוה היא אלא דצריך שימור מתחלתו ועד סופו ויש לומר דעיקר שימור כדי שלא תחמיץ וסבר רבא אי לאו שיש שימור מחמץ בשעה שהוא עדיין דגן כגון לתיתה לא היה מצריך שימור בשעת בי דרי מתחילת הדגון.

תשובות הגאונים - שערי תשובה סימן רצג

שר שלום ז"ל

מותר לאדם ליקח קמח מן השוק בפסח והני מילי בשעת הדחק משום דאיחזוקי איסורא לא מחזקי' ויוצא בו ידי חובתו אבל לכתחילה ושמרתם את המצות כתיב בעי' שמירה מתחילה ועד סוף:

רי"ף מסכת פסחים דף יב עמוד א

ומיבעי ליה לאיניש לנטורי קימחא דפיסחא מעידן קצירה דאמר קרא ושמרתם את המצות ואמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצה כלומר הזהרו בהן שלא יבא עליהם מים פירוש כיפי עמרים

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ה

הלכה ח

תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים אם נתבקעו הרי כל התבשיל אסור שהרי נתערב בו החמץ, ואם לא נתבקעו מוציאין אותו ושורפין אותו ואוכלין שאר התבשיל, שאין הדגן שנבלל או נתבשל ולא נתבקע חמץ גמור של תורה, ואינו אלא מדברי סופרים משום שנאמר +שמות י"ב+ ושמרתם את המצות כלומר הזהרו במצה ושמרו אותה מכל צד חמוץ.

הלכה ט

לפיכך אמרו חכמים צריך אדם ליזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח שלא יבוא עליו מים אחר שנקצר עד שלא יהיה בו שום חמוץ, דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים כשם שאסור לאכלו כך אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם הפסח, ואם מכרו לגויים קודם הפסח מוכר מעט לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח שמא יחזור הגוי וימכרו לישראל.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו

הלכה ט

חלות תודה ורקיקי נזיר שעשה אותן לעצמו אין יוצאין בהן שנאמר +שמות י"ב+ ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לענין מצה בלבד היא שיוצאין בה אבל זו משתמרת לענין הזבח, ואם עשאן למכור בשוק הרי זה יוצא בה ידי חובתו, שהעושה למכור בשוק דעתו שאם לא ימכרו יאכל אותן ונמצא בשעת עשייתן שמרן לשם מצה.

מגיד משנה הלכות חמץ ומצה פרק ה

הלכה ט

משום שנאמר (בתורה) ושמרתם את המצות וכו'. שם (מ'). אמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשם מצה פירש רש"י כיפי עמרים, עכ"ל. ולא נזכר בהלכות ולא בדברי רבינו שום חלוק בין המצה של לילה הראשון למצה שאדם אוכל בשאר ימי הפסח אלא שבסוף ערבי פסחים כתב הרב אלפסי ז"ל היכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמינטרא אלא כזית בלחוד דמנטר הוא דאית ליה אכיל ברישא. וכן כתב רבינו ספ"ח מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כו'. הורו ז"ל שהשמור אינו מעכב ולכתחלה ראוי לעשותו בכל הדגן אלא שאינו מעכב אלא בלילה הראשון שהוא חובה לאכול מצה המשומרת וזה הכרח לפרש בדבריהם וכן משמע הסוגיא שם בכל שעה, ואע"פ שקשה לי למה לא כתבו הא דבצקות של נכרים אדם ממלא כרסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה וכונתם צריכה לי עיון. והמנהג הפשוט ידוע שמשמרין המצה מעת קצירה למצה של מצוה ושאר הימים אוכלין מפת שמשמרין אותו מחמוץ משעת לישה והרבה מפרשים כתבו שמצוה מן המובחר והדור הוא זה [אף] דקיי"ל דסגי בשמור דקודם לישה לקנות חטים ולשמרם לפסח. ודע שמצה של מצוה אם לשה עכו"ם או חרש שוטה וקטן אפילו אחרים עומדים על גביהם לא יצא וכך העלה הרשב"א ז"ל:

חידושי הרמב"ן מסכת פסחים דף מ עמוד א

ואפ"ה לא הדר ביה רבא. דסבר דשימור מעיקרא נמי בעינן היינו שלא תבא עליהן מים כלל משעת קצירה, ואיפשר שאפי' בדיעבד נמי בעינן שימור זה משעת קצירה, ולא דמי לשימור דליתיה דליתיה אלא למצוה לקיים בהם יותר מצות שימור אבל הכא אפי' בדיעבד נמי, וי"ל שאף זו למצוה דעיקר שימור בדיעבד ליתיה אלא משיטיל לה מים, תדע מדאמר רב הונא בצקות של גוים כו', ואי ס"ד שימור משעת קצירה בעינן בדיעבד לישמעין חטים וקמחים של גוי נמי, [ו]מדאמרין רבינא מנקטא ליה אימיה בארבי ש"מ שאר רבנן לא זהירי בה ומפקי נפשייהו בחטי דעלמא, וכן מצינו לגאון ליקח קמח מן השוק בשעת הדחק מותר דלא מחזקינן איסורא ויוצא בה ידי חובתו אבל לכתחלה בעינן שימור. ונראה שרש"י ז"ל מפרש בצקות של גוים שלשן לעצמו בביתו, ואדם ממלא כריסו מהן משום שמכיר בהן שלא החמיצו שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו, וזה דבר קשה לנו היאך לא נחוש לכליהן או שמא עירב בהן חמץ ולא נשתהו עדיין שיהא בהן שיאור וסידוק, ברם נראין דברי ר"ח ז"ל שפירש בצקות של גוים שלשן וערבן בפני ישראל וראה שכל מעשיו בהכשר אלא שלא היה שומר אותם בשעת לישה לשם מצה...

רא"ש מסכת פסחים פרק ב

...ואפילו הכי לא הדר ביה רבא דאר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי פי' עומרים הפיכו לשם מצוה. כלומר אפילו שנדחו דברי רבא דהוה בעי למימר דשימור דלישה לאו שימור הוא אפילו הכי לא הדר ביה ומחמיר על עצמו היה לשמור מצה של מצוה משעת קצירה. וכן משמע דחומרא בעלמא הוא מדקאמר מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה בארבי משמע דאיהו לבד היה מחמיר וכל שאר החכמים לא נהגו כן. וכן מדקאמר רב הונא בצקות של נכרי וכו' ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה משום דלא עביד ליה שימור משעת לישה משמע הא אם לקח קמח מן הנכרי ולש אותו אין צריך לאכול כזית מצה באחרונה ונהגו באשכנז וצרפת לשומרן משעת טחינה לפי שאז מקריבין אותן אל המים שטוחן ברחים של מים. רב אלפס כתב ומיבעי ליה לנטורי קמחא דפסחא משעת קצירה דכתיב ושמרתם את המצות. ובשאלות [פ' צו סי' ע"ה] כתב לא נפק אינש ידי חובתו אלא במצה דמינטר ליה מחימוץ מן דנפלה מיא עליוה והיכא דאמטינהו לחיטין נכרי חרש שוטה וקטן לא נפיק ידי חובתו. אי נמי לשה לעיסה נכרי חרש שוטה וקטן דלאו בני שימור אינון ואף על פי דאפייה ישראל בר דיעה ועביד בהו שימור בשעת אפייה לא נפיק ידי חובתיה. ורב כהן צדק ז"ל כתב לצאת ידי חובה בלילה הראשונה אינה אלא במצה שאפאה ישראל לשם מצה שנאמר ושמרתם את המצות עד שתהא משומרת לשם מצה. ורב האי גאון ז"ל כתב מצה שאפאה נכרי לפני ישראל על ידי שימור כתקונה מותרת לישראל לאוכלה. ובעלי מעשה וחסידיים והתמימים מחמירין על עצמן כגאונים המחמירין ולשין ואופין בעצמן כההיא דאמרין מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה.

חידושי הריטב"א מסכת פסחים דף מ עמוד א

איתיביה רב פפא לרבא הקמחים והבצקות וכו'. ולענין קמחן של גוים אם מותר בפסח כתב הרי"ט ז"ל מסתברא דקמחן של גוים אסור בפסח דהא על ידי טחינה ברחיים של מים ריעותא שכיח למיעל תמן מים, וכן דעת הרא"ה ז"ל, ואפילו קמח שלנו הנשאר משאר ימות השנה שלא נזהרו בו כראוי כתב בשם רבותיו שאסור, וכתב עוד וחסידיים ואנשי מעשה נזהרים בקמח של פסח בבית הרחיים והם עצמן הולכין שם לשומר, וכן מצריכין לגרור כל סביבות הרחיים יפה מפני הקמח הנשאר שם ומתחמץ כמו שנראה לעין, שלא יתערב בקמח שלנו, כי אף על פי שחמץ לפני זמנו בששים, זהו בשאינו מינו או בדברים אפויים במינו, אבל כשנופל בקמח אין כחו מתבטל כלל אלא גורר ומחמיץ כל מה שאפשר לו ואף על פי שאין בו כח להחמיץ מ"מ אינו מתבטל ובפסח אסור במשהוא, ולפיכך כשמביאין אותו מבית הרחיים מביאין אותו בשק נקי ושומרין אותו שלא יעבור במים [און] במקום שיתנו עליו מים אלא אם הוא מכוסה יפה, זו היא מדת החסידים, אבל מ"מ לא אסרינן בדיעבד קמח של ישראל שלא שמרוהו כן, אבל בשל גוי אסורים דההיא ודאי מניחין אותה במקום התורפה כמו שאפשר לו, וכתב עוד בשם רבותיו דאפילו בשעת הדחק אין מתירין כלל, והגאונים ז"ל כתבו זה לשונם דמותר ליקח קמח מן השוק בשעת הדחק ולא מחזקינן איסורא ויוצא בה ידי חובתו, וכתב הרי"ט ז"ל דכל היכא דלית ליה קמחא אחרינא בשום צד כלל עושה מצה מקמח של גוי ואוכל ממנה כזית למצוה, דהאי חששא מאיסור משהו דרבנן הוא, ובמקום מצות מצה של תורה לא חיישינן, ואף על פי שב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה (יבמות צ' ב'), היינו דוקא היכא דאיכא איסורא ודאי, אבל הכא חשש רחוק הוא ואפשר דליכא איסורא ע"כ.

הדר אמר רבא מצוה ללנות וכו' עד כי הפכיתו כיפי (הכינו) [הפיכו] לשם מצה. כתב הרי"ט ז"ל ולענין פסק נראה דאין מעכב אלא שימור דלישה כפשטא דלישנא דרב הונא וכן דעת הרא"ה ז"ל, אבל רבינו אלפסי ז"ל סמך אדרבא ואמר ומיבעי ליה לאיניש לנטורי קמחא דפיסחא וכו', וכתב הרי"ט ז"ל ומלשונו משמע שאינו מעכב בדיעבד ואינו אלא למצוה תדע שהרי התירו הגאונים ז"ל ליקח קמח מן השוק בשעת הדחק ושיוצא בה ידי חובתו, הלכך כך נראה המסקנא דלכתחילה עבדינן ליה שימור משעת קצירה ומיהו בדיעבד בשימור דלישה סגי, ומיהו ודאי אסור לנו ללנות דהא לא בקיאינן בליתיה דאפי' לרבא אינה חובה אלא מצוה ועכשיו שיש חשש עבירה אסור, וכדעת רבינו אלפסי ז"ל. והא דאמר רב הונא בצקות של גוים אדם ממלא כריסו מה... וכתב הרי"ט ז"ל ונראה מדברי רבינו ז"ל שאם עמד ישראל עליו ושמר אותה לשם מצה בהכי סגי, ואני דנתי לפני מורי הרא"ה ז"ל דודאי אפי' ישראל עומד על גבו לא סגי בהכי דכל היכא דבעי' לשמה גוי אדעתיה דנפשיה עביד ולא סגי בישראל עומד על גבו כדאמרין גבי גט (גיטין ס"ג א'), ואע"ג דגבי מילה אשכחן דסגי (ע"ז כ"ו ב' כ"ז א'), שאני מילה דסתמא היא לשמה דאין שום טעם אחר לקציצת הערלה אבל לישה דעיסה זו סתמא לאו לשם פסח קיימא, ובודאי דלגבי ישראל כיון דכל דקא עביד לפסח קא עביד זהו כפירש לשום מצוה, ומיהו היינו בשעת לישה דסתמא קיימא להכי אבל שימור דקצירה שאין סתם קצירה לכך צריך שיזכור להפך לשם מצוה כדאמר רבא, אבל גוי שאין לו חלק במצוה אפי' בשעת לישה לא עביד לשם מצוה, וכן נראה מדברי בעל הלכות ז"ל שכתב זה לשונו לישת גוי חרש שוטה וקטן לא נפיק ידי חובתיה, ועבד ושפחה דלא טבלי אסירי למילש מצה בלילה

הראשון אבל שאר יומי שרי, והכי חזינן לכהן צדק ע"כ, אבל מורי הרא"ה ז"ל היה דן להקל דסגי בישראל עומד על גבו דלא בעי' עשיה לשם מצה רק שימור לשם מצה דהכי כתיב ושמרתם את המצות, כך היה דן מורי הרא"ה ז"ל להלכה ולא למעשה, ע"כ לרי"ט ז"ל.

והרא"ש ז"ל כתב בפירושו דמילתיה דרב הונא זה לשונו ויש תמהים על פירוש רש"י ז"ל דלא מסתבר להקל כולי האי לאכול בצק שלש הגוי שלא בפניו דחיישינן דלמא לשו בחמין, ומפרשי בצקות של גוים כגון שלש הגוי בפניו, ולא נהירא לי דא"כ הוה ליה [למימר] קמחים של גוים כיון דרואה אותו הקמח ביד הגוי ולשה הגוי בפניו, הלכך נ"ל כפרש"י ז"ל דאע"פ שלשה הגוי שלא בפניו כיון שאנו רואין שאין בו לא שיאור ולא סידוק מותר ע"כ.

הא דנקט רב הונא כזית מצה באחרונה. כתב הרי"ט ז"ל ה"ה אפי' בראשונה ולרבנותא נקט באחרונה ע"כ.

בית הבחירה למאירי מסכת פסחים דף מ עמוד א

ולמדנו לדברי כלם שאם לקח ישראל חטים של גוים ולשוהו ואפווה ישראלים אין לחוש בהם לאכילת מצה באחרונה שכל שנשמר משעת לישה על ידי ישראל דיו ואף הגאונים כתבו שבמקום הדחק מותר ליקח קמח בשוק ואין חוששין שנלתת או שנפל עליו מים כלל גדול אמרו אחזוקי איסורא לא מחזקינן:

וכן כתבו בחטים שנפלו עליהם מים שכל שאינם לחים ולא נשתנה מראיתם ושלא נתרכך קשיים מותר אלא שבזו אני מפקפק מצד שאין בחינה בדבר יפה לכמה גרעינין ולמצוה מן המובחר ראוי לקנות חטים ולשמרם לצורך הפסח ואם עשה שימור משעת קצירה הרי הפליג בדבר וראוי לעשות כן מיהא לכזית מצה שבאחרונה הואיל ויצא הדבר מפי אחרוני התלמוד וכמו שנזכר בסוגיא זו אמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי ר"ל עמרים כי מהפכיתו הפיכו לשם מצה אלא שמ"מ אין בזו סרך חובה:

מצה ישנה ר"ל שנעשית שלשים יום קודם לפסח ובסתם ר"ל שלא הזכיר בה לשם פסח אמרו עליה בתלמוד המערב בראשון של סוכה אף במצה כן כשם שנחלקו ב"ש ובית הלל בסוכה ישנה כך הם חולקים במצה כלומר ולבית הלל מיהא כשרה אמר ר' יוסה דברי הכל אסורה מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר ברור הוא שלא דקדק בה ולא יצא ידי חובתו:

ר' חיים הלוי הלכות חמץ ומצה פרק ו

דהנה בעיקר הדין דמשומרת לשם מצה תרי דיני יש בזה, חדא עצם מעשה השימור שצריך לשמרה מחימוץ, שזהו עיקר מצות שימור, ועוד יש בה דין בהחפצא שיחול בה שם משומרת לשם מצה, וכדאיתא בפסחים דף ל"ח [ע"ב] יכול יצא ידי חובתו בחלות תודה ורקיקי נזיר ת"ל ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה יצתה זו שאינה משתמרת לשם מצה אלא לשום זבח, הרי דאף דיש כאן מעשה שימור גמור שיוכל להועיל גם לענין מצה, אבל מ"מ כיון דמשתמרת לשם דבר אחר אינה בכלל משומרת לשם מצה, ובעל כרחך דהוי דין בהחפצא שיחול בה שם משומרת לשם מצה, וע"כ כל שנעשה לשם דבר אחר לא חלה בה שם דמשומרת לשם מצה.

שפת אמת מסכת מנחות דף נג עמוד א

שם מנין וכו' נלמדנה מפסח לכאורה אי הוי ילפינן מפסח הי' צריך שימור לשם מנחה כמו התם לשם מצה אבל מהאי קרא דכתיב במנחה עצמה מצה תהי' אין מזה הוכחה דצריך שימור לשם מנחה וצ"ע באמת לדינא בנשמר לשם מצות מצוה אי יוצא בה ידי מנחה^(*) כדאמרינן בפסחים (ל"ח ב) גבי לחמי תודה שנשמרו לשם תודה דפסולי למצוה דפסח עיין שם:

^(**) במנחת מאפה דא"צ מתן שמן בכלי לדעת הרמב"ם כמ"ש הלח"מ והמל"מ (פ"ג מה' מעה"ק) ואליבא דרבי (לקמן ע"ה) דחלות בוללן אחר אפי' אבל לרבנן דבוללן סולת א"כ הוי מצה עשירה ואינה ראוי' למצת מצוה בפסח אך י"ל לדעת מהר"ל והב"ח (או"ח סי' תע"א) דבדיעבד יוצאין גם במצ' עשיר' ולמ"ש התו' (לקמן צ"ו) דלישת ואפיית מנחות בפנים צ"ל דה"נ נעשית בפנים כמ"ש התוס' (לקמן פ' ב) דשרי להכניס חולין בעזרה היכי דלא הוי כעין עבודה:

שפת אמת מסכת פסחים דף מ עמוד א

ועי' מ"ש הרא"ש ד"מ דבצקות של נכרי דא"י בהן גם בישראל עומד ע"ג לא מהני וכ"כ הב"י (סי' ת"ס) בשם תשו' הרשב"א באורך [גם בחש"ו ואף על גב דבגט כשר בחש"ו וישראל עומד ע"ג הכא לא מהני וע"ש במג"א] דמדמי לי' לעשיית ציצית וכדומה דבעי' לשמה ולא מהני ע"ג ע"ש והוא פלא בעיני אטו עשי' לשמה כתי' הכא ושמרתם את המצות כתי' והא שמרו העומד ע"ג לשם מצה דבשלמא בציצית דכתי' תעשה לך או בגט דכתיב וכתב לה דצריך להיות המעשה לשמה ועכו"ם אדעתא דנפשי' עביד שפיר לא מהני מה שישראל עומד ע"ג אבל הכא לא תלה הכתוב לשמה בעשי' רק דיהי' נשמר לשם מצה והא שמרו וצ"ע:

קרבן אורה מסכת מנחות דף נג עמוד א

ויש לרמוז בזה בעיית ר"פ מר' אמי, מנין לכל המנחות שנילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו, נלמדנה מפסח, ירמוז בשאלתו מנין הוא הלימוד הגדול הזה והשכלה הגדולה לשמור א"ע משום חימוץ וחטא ועון, אחרי שנילוש בדבר המביא ליד חימוץ, הוא כח היצה"ר, מה היא סגולת שמירה זו, נלמדנה מפסח, כי ע"י נפלאות ונסים שעשה לנו הקדוש ברוך הוא הראנו לדעת כי ה' הוא כו', ובזכרו את מעשה ה' הגדול והנוראה ע"י זה יש בכח האדם להשמר מהחימוץ הרע הזה, והשיב לו רבי אמי אמת כי כן הוא כי מעשה מצרים הוא לימוד גדול, אבל בגופא נמי כתב מצה תהי', החיי', כי חיוב על האדם עצמו לחיות נפשו ולקנות לו לב להבין ולדעת את ה', כמש"נ (דהי"א כ"ח, ט') דע את אלהי אביך, יאמר כי על קבלתך מאבותיך כי הוא האלהים אתה בעצמך דע לך, כי בלי דעת נפש לא טוב, ותוכל לשכוח גם הקבלה מאבותיך, ועל ידי מה הוא קנין הדעת השלימה, ע"י אור התורה והמצוה תלמד לאדם דעת לבל יהי' בו שום חימוץ.

חזון איש אורח חיים הלכות פסח סימן קכא אות א

א) מנחות נ"ג אי מנין לכל המנחות שנלושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו, הא דנלושות במים הוא משום ששמרן מועט ואי אפשר לאפותן בלא מים וכמש"כ תוס' לקמן נ"ז א' ד"ה מנחת, וזהו מכונת התורה אף שלא נאמר, והא דנלושות בפושרין משום שהפת יותר טוב כשנלוש בפושרין ואין הפושרין חובה אלא רשות ומשום הידור מצוה מצוה בפושרין, והא דשאל הכא מנין היינו אהא דתנן ומשמרן שלא יחמיצו, ופירוש המשנה שמצוה לשמרן לשם מצה והיינו בשעת לישה ועריכה ואפילו נותן דעתו שלא יחמיצו ותה"י מצה וכמו במצות מצוה של פסח ואהא שאיל מנין ומסיק מתה"י [וכן הוא ברש"י ד"ה מנין, ולא יתכן לפרש מצוה לשמרן משום שלא יחמיצו אבל אי"צ לשמה דזה לא מצינו בפסח דהא בפסח בעינן לשמה, ועוד סברא הוא כיון דחימוץ פוסל צריך שימור], ויש לעי' אי גם באכילתן מקיים מצות אכילת מצה מלבד מצות אכילת קדשים, והא דאמר יבמות מ' א' שאינו אוכלה חלוט אלא מצה היינו מפרטי מצות אכילת קדשים, וכן נראה, ולא אתפרש אי איכא עיכובא בלשן ואפאן שלא לשמן.

פסחים ל"ח ב' יצאו אלו שאין משתמרין לשם מצה אלא לשם זבח, היינו לשם מצה של זבח וכדפרש"י ור"ל אע"ג דגם מצות תודה צריכין שימור לשם מצה וא"כ נאפו לשם מצות מצוה מ"מ כיון דנאפו לשם מצות של מצוה אחרת פסולין, ולמדנו שגם מצה שבתודה צריכה שימור לשם מצת מצוה אע"ג דחלות תודה לא איקרו מנחה כדאמר מ"ו ב' מ"מ ילפינן ממנחות דגילוי מלתא בעלמא הוא, ואע"ג דלישה ואפי' דתודה בעודן חולין מ"מ מהני להו מחשבת לשמה. ויש לעי' במנחת סלת שקימצה בעודה סלת והשירים נאכלין מצה, אי צריך ג"כ לישה ואפי' לשם מצה, ואת"ל דצריך לשמה, יש לעי' בבבליה שלא עשאה לשם מצה אי נפסלת המנחה כיון שאין כאן מצה הראוי' לאכול שירה כמצותה, אבל משום מנחה גופה שנבללה שלא לשם מצה לית לן בה כיון שהקומץ נקטר בלא אפי' לא שייך בו לישה לשם מצה שאין מצה אלא לחם האפוי מצה אבל קמץ זה שנקטר בלא אפי' לא מקרי מצה אלא יש בו איסור חמץ, וכן מנחת נסכים אי"צ בבליה לשם מצה אלא יש בה איסור חמץ למאן דרבי בה בגמ' נ"ז ב' לאיסור חמץ.

שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן סג אות ו

והנה במנחות נ"ג ע"א בעא מיני' ר' פרידא מר' אמי מנין לכל המנחות שנילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו נלמדנה מפסח דכ' ושמרתם את המצות א"ל בגופה כתיב מצה תהיה החייה - פשטות הגמרא משמע דזה נכלל בשאלת ר' פרידא אם הא דמשמרן שלא יחמיצו נלמד מפסח ולכן נטה ר"פ וא"ל ר' אמי דבגופה כ' מצה תהיה, ולדעת ר"פ דהוי יליף לה ממצה דפסח א"כ אין ושמרתם את המצות דין מיוחד ממצת פסח אלא גם מצת מנחה או מצת תודה, - ולפ"ז בטל להדרשת רבה יצאה זו שאין משתמרת לשם מצת פסח (עיין פרש"י) דהא כולם בכלל קרא זה, - אבל רבה ור"י לפי מסקנת ר' אמי דבמנחה דגופה כתיב, אבל מפסח לא נלמד דושמרתם את המצות מצה המשתמרת לשם מצה הוא גזה"כ במצת פסח, אבל המנחה אין דין שמור לשמה כיון דקרא אפקה רק בלשון מצה תהיה דהיינו ההקפדה שתה"י ודאי מצה אבל שמור לשמה מאן דכר שמי', ושו"ר בס' שפת אמת במנחות העיר ג"כ בזה.

וראיתי בחזון איש מנחות סימן ל"ה - א כ' דגם במנחות צריך שמור לשמה ולכאורה מנ"ל כיון דלא אפקה קרא בלשון שמור אלא מצה תהי' כנ"ל, וכן ראיתי שכתב דגם לחמי תודה בכלל הילפותא דמנחות דמשמרן שלא יחמיצו ושצריך בלחמי תודה שמור לשמה ואף על גב דחלות תודה לא נקרא מנחה כמבואר במנחות מ"ו ע"ב מ"מ ילפינן ממנחות דגילוי מילתא בעלמא היא, ואף על גב דלישה ואפי' דתודה בעודן חולין מ"מ מהני להו מחשבת לשמה, ע"ש בחזון איש.

ולדידי זה צ"ע דאיך נלמוד תודה קדשים קלים מק"ק דמנחה, וזה נעשה מבפנים וזה מבחוץ, זה קדש וזה חולין, זה נקרא מנחה וזה לא נקרא מנחה ואיך שייך ע"ז ענין גילוי מילתא בעלמא, ומה שהכריח החזון איש זה משמעתין דבעינן שמור לשם תודה, אין זה מוכרח דהפי' דהוא שמרן כך ממילא לא משום דהשימור מעכב, וכאשר הזכרתי נעיל בשם השפת אמת דאפילו במנחה אין דין שימור לשמה ומכ"ש תודה ודו"ק.

שו"ת שבט הלוי חלק ה סימן נז אות ח

...ועד כאן לא פליגי תרי גאוני עולם השפת אמת עם החזון איש זי"ע אלא דלדעת השפת אמת נהי דשמור נתרבה גם למנחות אבל דין לשמה ליתא במנחות כיון דלא כ' כלשון מצה דפסח ושמרתם את המצות, ולדעת החזון איש מנחות סי' ל"ה, א' גם דין שימור לשמה איתא במנחות ועיין מש"כ בזה בשבט הלוי ח"ג סי' ס"ג אות ו'.
ואף דיש לחלק בין שמור דמנחה ממש ללחמי תודה דלחמי תודה לא נקרא מנחה, וא"כ אין דין שימור בלחמי תודה וע"כ הכסיפו פניו מצה היא (ומש"כ הגאון אמרי בינה מנחה לאו דוקא אלא ר"ל לחמי תודה) וחולק בזה על מש"כ החזון איש דיש דין שימור גם בלחמי תודה וגם שמור לשמה עיין מה שהערותי בזה בשבט הלוי שם. מל"מ מה יושענו זה דהא סו"ס גם במנחה גופא מפורש שם במנחות כנ"ל דהכסיפו פניה מצה גמורה היא, וא"כ הה"ד פסח (מה"ת דמדברבן בודאי אסור כמש"כ תוס' מנחות אבל זה לא מדין ושמרתם דגם בשאר יומי אסור ודו"ק)...

שו"ת שבט הלוי חלק ה סימן בז

א. ואבא היום לביאור דברי הרא"ש בשמעתין דשימור פ"ב דפסחים הלכה כ"ו שעליו נבנה דברי הטור ופסקי הלכה באו"ח סי' ת"ס ס"א דמאחר שאסיק הרא"ש דהא דאקפיד רבא על שימור משעת קצירה הוא לחומרא בעלמא ובאשכנז נהגו לשומר משעת טחינה, כ' ובשאלות (פ' צו, ע"ה) כ' לא נפיק אינש חובתו אלא במצה דמינטר לי' מחמוץ מן דנפלה מיא עילוי' והיכא דאמטינהו לחיטין נכרי חש"ו לא נפיק ידי חובתו א"נ לשה חש"ו ונכרי דלאו בני שימור נינהו ואף על גב דאפה ישראל וכו', ורב כהן צדק ז"ל כ' לצאת ידי חובה בלילה ראשונה אינה אלא במצה שאפה ישראל לשם מצה שנאמר ושמרתם את המצות עד שתאה משומרת לשם מצה, ור"ה גאון ז"ל כ' מצה שאפאה נכרי לפני ישראל ע"י שימור כתיקונה מותרת לישראל לאכלה ובעלי מעשה מחמירין וכו' ע"כ.

הנה דעת הב"י דפלוגתת רב כ"צ עם ר"ה גאון דלרב כ"ץ בעינן בין שימור דלישה ובין דאפי' בישראל עצמו, ולר"ה גאון אפילו אפאה גוי לפני ישראל כשר ובלבד שהי' שימור ע"י ישראל עצמו, ולדעתו פליגי אם שימור דלישה עיקר או גם אפי'. והב"ח חולק וס"ל דלר"ה גאון אין שום הבדל בין אפי' ללישה ובשניהם כשר ולרב כ"ץ שניהם פסולים אם עשאן גוי וישראל משמר ועיין בס' העמק שאלה להגאון הנצי"ב פ' צו שם האריך בהבנת פלוגתתם ולדרכו הראשון פליגי רב כ"ץ ור"ה גאון ביסוד אם בעינן לשמה בכלל מדרשא דשמרתם דרב כ"ץ פוסק כרבה דף ל"ח ע"ב דפסול חלות תודה מיסוד דיני שמירה דבעינן דוקא לשם מצה ולא לזבח ז"א דבעינן לשמה, וממילא פסול בישראל ע"ג נכרי דזה מהני לשמירה ולא למחשבת לשמה, ור"ה גאון פוסק כר' יוסף שם דפוסל מטעם אינה נעשה לשבעה ומפרש דלא כרש"י ותוס' שכתבו דהוא נמי מטעם פסול מחשבה דהיינו קודם שחיטת הזבח, אלא כהירושלמי בדרך ר' יוסף דלאחר שחיטת הזבח וכבר בגדר פסול נותר ופסול מטעם שבאמת אינו נאכל לשבעה ולא מטעם מחשבה.

ושבו כ' דיראה לו דר"ה גאון אינו חולק כלל על רב כהן צדק רק איירי במצה כל שבעה דמכ"מ משומר בעינן אף על גב דלא בעינן לשמה ודייק זה ממש"כ ר"ה גאון דמותרת לישראל לאוכלה הרי דמדין איסור והיתר אכילה מיירי, לא מדין יוצא י"ח והביא כן מפר"ח ושיבח דרך זה, יעשה"ה בהעמק שאלה. והנה גם הפר"ח כ' כן רק דרך לולא דמסתפינא ושפיר מיסתפא דכיון דפשטות הרא"ש וכן מפורש בטור וכן כ' הטור ברמזי הרא"ש דיש בזה מחלוקת רב כ"ץ ור"ה גאון אם יוצא גם לילה ראשונה בשימור גוי וישראל ע"ג עלינו לקבל זה כי אינהו בקיאי בדברי הגאונים יותר מינן.

ז. אבל פלוגתתם מבוארת ביסוד שימור לשם מצה אם זה כונה דלשמה ע"ד שכ' רש"י וכאשר בארתי למעלה באורך, או זה רק דין שמירה מחמץ בדיעה שעושים זה למצת פסח לא למצת כל השנה, וראה זה מצאתי לשון הר"ח בסוגין דאיתא דרבא א"ל להני דמהפכי כיפי הפיכו לשם מצוה, כ' הר"ח דאמר רבא להנך דהוו מהפכי לגורן והן העומרין הפכו לשם מצה כלומר הזהירו מהכשרת המים והפיכו להו למקום שאין בו הכשרת מים שיהי' שימור לשמו של מצה, ע"כ. הרי דגורס לשום מצה במקום לשם מצוה (וכה ראיתי בד"ס מייתי מכמה ע"י דגורסים כן לשם מצה כגי' הר"ח, ואף על פי שלא בכ"מ אפשר להעמיד ע"ז, אבל בזה ניכרים דברי אמת).

וההבדל בין הגירסות הוא מחלוקת רב כ"ץ ור"ה גאון דלשם מצוה פשוט דר"ל מצות התורה דכזית ליל ראשון, משא"כ מצה סתם היינו מצת פסח לא חמץ, וע"כ מהני ע"ג גוי כנ"ל, ומחלוקת ראשונים הוא כמש"כ למעלה, ולדרך זה צ"ל דהאי דדף ל"ח דנפסל בכוונת לחמי תודה לשם זבח היינו דגזיה"כ הוא דהשמירה תהי' דוקא למצת פסח, אבל לא מיסוד פסול שלא לשמה וכמש"כ למעלה מהנו"ב. [ועיין הגי' דלשם מצה ג"כ ברא"ש].

ובתשובות ח"ס או"ח סי' קכ"ח עמד על קצירת מצוה לחיטי דפסח דרגילים לעשות ע"י גוי וישראל ע"ג דאיך מהני להמחמירים מתחלת קצירה כיון דסתמא לאו לשמה, וכ' דרך חדש דאלו הוי כתיב קצירך לשם חובך שיהי' הקציר לשמה אז שייך כנ"ל אבל אין שום מצוה בקצירה לשמה אלא בשימור לשמה א"כ השומרה מחמוץ יכוין לשמה ואין לגוי שום עסק בשמירה כ"א בקצירה ואינו דומה לשימור דלישה דבעי ע"י ישראל עצמו ולא גוי וישראל ע"ג דכיון שכבר נתן מים אז המגבל בידו הוא המשמר וא"א לרואה לשמר, ע"כ צריך שיהי' המגבל ג"כ ישראל דהא הוא בלישה השומר, יעשה"ה. ועיין ג"כ בחי' מהר"ם שיק על מצות מצוה יו"ד מייתי כן בשם מרן הח"ס בשמועה בע"פ.

איברא עצם סברת הח"ס הוא נגד המבואר בתשובת הרשב"א שעליו נבנה הלכה זאת דהא כ' שם להחמיר בע"ג מטעם כה"ת דלא מהני בלשמה גדר ע"ג וכמובא בב"י שם, משא"כ להח"ס דהוא מיסוד שימור דמצה עצמו דבקצירה וכו' דהוא רק למנוע מים וישראל הע"ג הוא המשמר ובלישה הלש צריך להיות המשמר ואין משמר בזה מה שביד חבירו.

ועצם סברת הח"ס דכיון דלא כתיב בלשון קצירך לשמה רק בלשון שימור מהני אם אחר משמר כיון דאין הפעולה המבוקש כאן אלא השמירה כבר מצינו לרבינו הרא"ה בריטב"א פסחים מ' ע"א כ"כ שהרי כ' וז"ל אבל מורי הרא"ה ז"ל הי' דן להקל דסגי בישראל ע"ג דלא בעי עשיה לשם מצוה רק שימור לשם מצה דהכי כ' ושמרתם את המצות כך הי' דן מורי הרא"ה ז"ל להלכה ולא למעשה, והוא כס' הח"ס ממש אלא דהרא"ה נמי מחולק על הח"ס דלסברתו הכשיר נמי בלישה ע"ג כמבואר בריטב"א שם.

ואולי דלדברי הח"ס מתפרש סיום דברי הרא"ה מש"כ דלהלכה כ' כן לא למעשה ור"ל דספוקי מספק"ל האי סברא אם באמת הקפדת תורה רק על חלק מחשבת השימור ולא קשורה בעצם המעשה לשמה, או דמספק"ל כס' הח"ס דאולי הגם דעיקר השמירה לא המעשה מכ"מ זה לא מהני רק עד הלישה ולא בלישה עצמו דאז א"א לחלק בין המעשה לבין השמירה. ואי לאו הכרעת קטן כמוני הייתי אומר ההבדל בין קצירה וטחינה ללישה דקצירה וטחינה כיון שאינם עצם עשית המצוה ואינם החפצא של המצוה עד עשית המצוה בלישה ואפיה די בשמור מחמץ עבור מצה ובה מהני ע"ג כנ"ל מהראשונים, משא"כ מלישה ואילך שהיא עיקר החפצא של המצוה דבעינן לשמה ממש כמש"כ רש"י וראשונים וממילא לא מהני ע"ג בגוי ואף על פי שאין לנו רק פסוק אחד לשניהם מכ"מ לענין הכוונה כך קבלנו, ומכ"ש אם קצירה וגם

טחינה בשמירת לשמה רק דרבנן כאשר מבואר ברא"ש ור"ן וראשונים, וידוע שהפ"ח המחמיר בזה הוא בין היחידים בשיטה זו כמבואר בפוסקים, ואין להאריך עוד בזה.

ט. ...ובפמ"ג סי' תנ"ד מ"ז ס"ק ג'... ושוב הקשה מבצקות של נכרים בפסחים מ' ע"א דאינו יוצא וכ' לחדש דלשיטת הרמ"א איה"נ דיוצא דיעבד בבצקות נכרים, וגמ' פסחים מ' ע"א רק לכתחלה, וכן האי דסי' ת"ס דחש"ו פסולים לדעת הרמ"א הו"י רק דין לכתחלה, עד שתמה הפמ"ג למה לא הגיה הרמ"א זה בס' ת"ס במקומו. ודברי רבינו הפמ"ג בזה צע"ג לומר דדין חיוב שימור רק לכתחלה, וסוגית כל הראשונים נגד זה וגם סוגית הש"ס פסחים מ' ע"א שמור דאפיה לאו שמור הוא והביא ראי' מבצקות של גוים, וכן שיטת הש"ס גיטין י"ד ע"א וחולין ד' ע"א במצות כותי דאם יצא ידי חובתו בפסח וקאמר מ"ד לא בקיאי בשימור, הרי דדין שימור דין דיעבד לכל הדעות, וגם הב"ח סי' תפ"ב לא כ' רק היכא דא"א בשום אופן אוקמי' אדאורייתא (לדעתו דשמור לאו דאורייתא) כדי שלא לבטלו ממצות מצה מה"ת אבל פשיטא דעצם דין שימור מעכב דיעבד, ולרוב השיטות מה"ת כנ"ל.

י. עוד רגע אדבר במה שראיתי בס' צפנת פענח פ"ה מחו"מ לאחר שהגדיר דין לשמה במצת מצוה כ' בסו"ד, אך י"ל דרק בזמן המקדש דאז הוה המצה בגדר מכשירי פסח כמבואר פסחים צ' ע"א אז צריך זה ועיין מש"כ הרמב"ם בה' ק"פ סופ"ד דהוה ג"כ בגדר חבורה המצה של פסח ע"ש ועיין נ"ג ע"א חיטי דמינטר לפסחא וברש"י חולין ד' ע"א עכ"ל הגאון צ"פ. והנה ודאי לר' אחא ב"י דס"ל בפסחים ק"כ דמצה בזמן שאין ביהמ"ק לאו דאורייתא י"ל כנ"ל, כיון דמצה קשורה בק"פ ממש, אבל לדין דקיי"ל כרבא דמצה בזמנה מה"ת, ובזה י"ל מרגניתא דהיינו דאחמיר רבא כ"כ בפסחים מ' ע"א בדיני שמור דלשיטתו אזיל, א"א כלל לומר כחי' הגאון צ"פ דדוקא מצת פסח לא מצה בלי פסח דכל הסוגיות בחולין ובגיטין וסוגית הש"ס פסחים וממש כל סוגית הראשונים מוכח דדין לשמה דמצה הוא עצם דין מצה, והוא דין מדיני התורה להכשר המצוה בלבד, הן אמת שהי' מקום לפשר בזה בין דעת הב"ח הח"י והנו"ב הסוברים דכל עיקר לשמה בשמור רק דרבנן וקרא אסמכתא לבין הסוברים דדרשה גמורה היא, ונאמר דלעולם דרשה גמורה היא אבל רק למצה שעם הק"פ לא למצות בעלמא, אמנם הדבר רחוק מדרך כל רבותינו ראשונים ואחרונים, ואל לנו לנטות מדבריהם כלל.

ובסוף דברינו עלי' להוסיף נקודה עיקרית בכ"ז, דנלענ"ד ליתן טעם על מה שצוה תורה על עשית מצה לשמה כמש"כ רש"י בכ"ד וכנ"ל, והח"ס שבחי' מהר"ם שיק עה"מ הנ"ל שם הרגיש דלמה בסוכה לא קיי"ל כב"ש דבעינן עשיית סוכה לשמה ורק כבה דסוכה ישנה כשרה וכמבואר בסוכה ט' ע"א, ובמצה נבעי לשמה, ובעניוטי דכשתתכל בכל חפץ מצוה שבתורה תראה שחל על החפץ גדר חפצא דגבוה לא מבעיא תשמישי קדושה אלא אפי' תשמישי מצוה כלולב וציצית כבר הבאתי כ"פ מהריטב"א סוכה ל' ול"א שכ' כמה פעמים דכמו בהקדש כ' תוס' דאין מצוה הבא בעבירה אלא כשנאמר יאוש כדי לא קנה רק עם שנוי רשות וא"כ רשות ההקדש מסייע לקנין והו"ל מצוה הבאה בעבירה, ה"ה לענין לולב אמרינן דאם יאוש כדי לא קנה ולא נעשה הקנין אלא ע"י שהקדישו למצותו כמצות לולב וזה כאלו מכרו דמה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לגבוה, וכבר אמרתי במק"א דדברי הריטב"א חידוש עצום דהיחוד למצוה נקרא שינוי רשות כמכירה ע"י שהכניסו בי גזא דרחמנא, דהא מה"ת אין שום קדושה על חפצא מצוה, וגם מוקצה מחמת מצוה כל מקום רק גדר דרבנן, כידוע (עיין מש"כ בשבט הלוי ח"ג סי' קנ"ה).

ובכל זאת דעת הריטב"א דמה שמקיים אתרוג ולולב וכיו"ב למצותו כאלו מוציאו מרשותו לרשות גבוה, ולדעת הריטב"א כ"ה רצון השי"ת דנקיים כל מצוה בחפצא שמזומנת לזה לגבוה, והשתא בכל מקום כלולב שמצד עצמם מוכיחים על עצמם דחפצא מצוה הם אהני ההזמנה בלבד להיות חפצא גבוה, אבל מצה דמצד עצמה אינה מוכיחה כלל על מצותה בלילה ראשונה דהא מצה היא אוכל בעלמא גם כל שבעת ימי הפסח בלי מצוה ואם לא דעשה אותה לשמה לא תעשה חפצא דגבוה כלולב וציצית וכו', ובסוכה כיו"ב דמצה פליגי דב"ש ס"ל דבעינן לשמה, וב"ה דעתם כיון דהתם יש דין שחל שם שמים על הסוכה כדילפינן מחג הסוכות לה' בסוכה ט' ע"א שוב אין אנו צריכים לעשות סוכה לשמה דממילא נעשה חפצא דגבוה, ועיין היטב בזה, סיימתי בעזרת חי החיים ב"ה בימים שלפני פסח תשמ"ג, יזכני בעל הרחמים לראות מקדש בהבנותו.

שו"ת בית שערים חלק אורח חיים סימן רכה

...עיי' ברמב"ן במלחמות ומג"א סי' תע"א סק"ה שהבאתי בתחלת דברי דהא כתיב ושמרתם את המצות דבעי שימור לשם מצה ואפי' לא נתחמצה אלא שלא שמרה לשם מצה אין יוצאין בה אם כן מכ"ש כשלא שמרה מחימוץ אלא אדרבה עשה פעולה להיפך שהעמידה במקום חם שגורם חימוץ אף שלא החמיץ מ"מ אין זה שימור וא"י בזה וה"נ אם נתן בה מ"פ עם מים שממהר להחמיץ אין זה שימור מחימוץ ואינה ראויה לצאת בה אפילו לא נתחמצה וזה נכון בסברא לענ"ד: ועפי"ז נ"ל לפרש הגמ' מנחות דנ"ג מנין לכל המנחות שנילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו נלמדנה מפסח דכתיב ושמרתם את המצות א"ל בגופה כתיב מצה תהיה החייה ועיין פירש"י שם ועיין תשובות בית אפרים או"ח סימן מ' שהאריך בסוגיא דמנחות הנ"ל והוא תמוה אחר שא"ל נלמדנה מפסח שבעי שימור מאי קא"ל בגופה כתיב והלא הוא גופא תקשי ל"ל קרא בגופה כיון דאפשר ללמוד מפסח, אמנם לדברינו שלמעלה אם לש מצה בפושרין שגורם חימוץ א"י יד"ח בפסח דלא קיים ושמרתם. וזה היה קושית הש"ס מנין לכל המנחות שנילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו נלמדנה מפסח דכתיב ושמרתם ותפסל אם נילוש בפושרין דאין זה שימור א"ל בגופה כתיב החייה ועכ"ח גילה הכתוב דלא תהיה דומיא דפסח דאל"כ קרא בגופה ל"ל הא אפשר ללמוד מפסח והבן [ולא נעלם ממני דמדברי המפרשים לא משמע קצת כן ולא כתבתי רק לעורר]....

שו"ת כתב סופר אורח חיים תשובות נוספות סימן ב

תקנות גדולות וקבועות שנערכו מטעם ב"ד דקהלתנו פה לשם מניעת מכשולים וחששות של איסור כרת העלולים להוצר מן השמוש במכונות החדשות.

ג. הממונה על המכונה וכן אלה העושים את מלאכתם ברקיעת הבצק יהיו מומחים במקצועם ובקיאם בכל הכרוך בו. אלה העוסקים בשאר העבודות (בכל שטחי המפעל), אפילו אלה המתניעים את גלגלי המכונה לצורך מצה של מצוה יהיו יהודים.

שו"ת דברי מלכאל חלק ד סימן כ

ועוד דנו איזה מגדולי הדור שלפנינו להחמיר במכונה דהוי כמצה העשויה ע"י עכו"ם וחש"ו ואסור לצאת בהם י"ח בפסח. ולא אאריך בזה באשר בזה העיקר לענ"ד כדברי המתירין דהא למכונה צריך ג"כ עסק בנ"א והם השומרים שתהא עשיית המצות לשמה. דהא בתורה אין כתוב גוף עשיית המצות רק שמירת המצות כדאיתא בפסחים (דף ל"ח). ובפרט לפמ"ש מעכ"ת שאם יעשו אצלם המצות ע"י פועלים יהיו הרבה מהם מחללי שבתות בפרהסיא. וזה גרוע יותר מלעשות ע"י מכונה. כי הם חשודים על כל דבר כדקיי"ל ביו"ד סי' קי"ט. וגם דדמו לעכו"ם בכל דבר ועי' חיבורי ח"ב סי' ט'. [ואולי י"ל דבמדינת אמעריקא הוי כשוגגים שסוברים שאין איסור כ"כ בזה ע"י שרואים שהרבה מישראל עושים כן. וגם יש כת המתקנים העושים שבתם חול במזיד ולזה יש מקום לטעות לעמי הארץ]:

שו"ת בצל החכמה חלק ה סימן נב

ואשר נשאל כהדר"ג שליט"א מאומן במלאכת הבתים לתפילין, אי שרי לעשות הרבוע להבתיים על ידי מכונה חשמלית, דהיינו שהאדם אוחז הבתים ביד ומסבבם על המכונה הגורדת מעור הבתים על ידי סכין המסתובב בכח החשמל, עד שיעשו הבתים מרובעים. ודעת כהדר"ג שליט"א להתירו בפשיטות דאף דגם ריבוע להתפילין צריך להיות לשמה כמפורש בביאור הלכה (סי' ל"ט סעי' ב' ד"ה בכל), מ"מ מה שהאדם אוחז התפילין בידיו באופן מסויים כדי שהמכונה תגרד העור עד שיהי' הבית מרובע נחשב למעשה ממש, ומהני מה שמכוין אז שיהי' לשמה. דעד כאן לא דנו הפוסקים לפסול ציצית שנטוו ע"י מכונה חשמלית וכן מצה שנעשה ע"י מכונה כזו, רק יען הם סוברים דמחשבת לשמה שבתחילת העשי' אינה מועלת על כל משך זמן העשי' בלי כח אדם, אבל בנד"ד שמשך כל זמן העשי' אוחז האדם את הבתים בידיו ומכוונם אל המכונה בצורה הדרושה כדי לעשותם מרובעים בודאי שנחשב זה למעשה, זת"ד ככהדר"ג שליט"א ורצונו לשמוע חו"ד העני'. ויען לענ"ד אין הלכה זו פשוטה כ"כ אדרבה היא צריכה רבה, ע"כ מוכרחני להאריך קצת וה' יעזרני עדכ"ש להורות כהלכה.

...העולה להלכה: א) דבר הטעון עשי' לשמה והוא נעשה ע"י שני כחות או שני בני אדם ורק אחד מהם עושה לשמה, תלוי' במחלוקת הפוסקים אם מהני (אות ב - ה). - ב) דבר הטעון עשי' לשמה, דעת רוב הפוסקים שצריך לעשותו לשמה מתחילתו ועד סופו (אות ה - ח). - ג) היכא דלא בעינן לשמה רק כדי להוציא מכלל סתמא, נראה דעת רוב הפוסקים דמהני לעשות תחילתו לשמה ושוב גם סתמא כשר, דסתמא כל מה שעושה אח"כ על דעת ראשונה הוא עושה (אות ט'). - ד) גם אם ישראל מפעיל את המכונה החשמלית לשמה, לא חשיבא עשי' לשמה אפי' הנעשה ע"י בסיבוב הראשון (אות י'). ואפי' אם גם הישראל עושה דבר לשמה (אות י"ב). - ה) הא דקיי"ל שהפסול לכתובת תפילין, פסול לכל תיקון עשיית עור הבתים, אם הוא מה"ת או רק מדרבנן (חוץ משי"ן שבעור הראש שהוא בודאי מה"ת), במחלוקת שנוי' (אות י"ד ט"ו). - ו) כשר ופסול העושים פעולה ביחד, שיהא הפסול נחשב אינו יכול לפי שהוא פסול לאותה עשי' והכשר יהי' נחשב יכול, זה דוקא בזה יכול וזה יכול, אבל בזה אינו יכול וזה אינו יכול בודאי אי אפשר לומר כן כלל (אות ט"ז). - ז) נכון שהריבוע של הבתים בין של ראש ובין של יד יעשה ע"י מכונה המופעלת מתחילת העשי' ועד סופה בכח ישראל שישנו בקשירה (אות ח"י).

שו"ת מנחת יצחק חלק ב סימן צו

ז) והנה ראיתי לגדולי האחרונים מפלפלים אם יוצאים י"ח מצה, במצה הנעשה ע"י אלקטרי, /חשמל/ אכן שאני מצה, אף למאן דמיקל, דשאני התם די"ל כמ"ש הרדב"ז (ח"ג סי' תקפ"א) דעיקר מה שצריך מצה שימור לשם מצה, הוא לשמור אותה מחימוץ, ויש לזה כמה ראיות, חדא דא"ק ושמרתם את המצות, ומדאפקי' בלשון שימור ולא קאמר ועשיתם את המצות, משמע דשימור מחימוץ קאמר וכו' עיין שם, ובזה י"ל דמהני ג"כ מה דמשמר המאשין /המכונה/ מחימוץ, אבל הכא דכתיב תעשה צריך שגוף העשי' יהי' לשם מצות ציצית, והמכונה לאו בת דעת היא לכוון לשמה, אבל לדינא גם במצות הרבה מחמירים.

שו"ת יחוה דעת חלק ו סימן כז

...ויש לצרף עוד דעת המאירי פסחים (צט:) שמתיר לאכול בצקות של גוים (שנעשו בהשגחת ישראל) בערב פסח, כיון שאין יוצאים בהם ידי חובת אכילת מצה, שלא נעשו לשם מצוה. וכן כתב רבינו ישעיה מטראני בפסקיו שם. וכן מתבאר בשו"ת הריב"ש (סימן תב). וכן כתב רבינו מנוח בספר המנוחה (סוף פרק ו' מהלכות חמץ ומצה). וראה עוד בצל"ח (פסחים יג:), ובשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן שפ), ובשו"ת מרחשת (סימן יא), ובספר משך חכמה (פרשת אמור דף קפב ע"ב). ע"ש. ואם כן הוא הדין למצה רגילה של מכונה שנעשית שלא לשם מצת מצוה, יש מקום להקל בה בערב פסח. וכמו שכתבנו בשו"ת יחוה דעת חלק ג' (סימן כו). ועל כל פנים בליל ארבעה עשר בודאי שיש להקל באכילתה.

שו"ת יחוה דעת חלק א סימן יד

שאלה: האם אפשר לצאת ידי חובת אכילת מצה בלילה הראשון של פסח במצה שמורה שנאפית במכונה חשמלית, או צריך להשיג מצה שמורה שכל מלאכתה נעשית על ידי עבודת יד אדם שחייב במצוות?

תשובה: במסכת פסחים (דף מ ע"א) דרשו חז"ל את המקרא, ושמרתם את המצות, עשה לה שימור לשם מצוה. וכתב רב אחאי גאון בשאלות (פרשת צו סימן ע"ו). שאם לש את העיסה חרש או שוטה או קטן, שאינם חייבים במצוות, אף על פי שאפה אותה ישראל שחייב במצוות, אין יוצאים ידי חובה במצה זו. וכן פסק בתשובת הרשב"א (סי' כ"ו), שמכיון שהמצה שיוצאים בה ידי חובה בלילה פסח, צריכה שימור לשם מצוה מן התורה, וכמו שדרשו חז"ל מהמקרא שנאמר ושמרתם את המצות עשה לה שימור לשם מצוה, לפיכך אם לשו חרש שוטה וקטן את המצה, אף על פי שישראל גדול ובר דעת עומד על גביהם ואומר לשם מצת מצוה, אין יוצאים במצה זו ידי חובה. וכן כתב עוד הרשב"א בחידושו לחולין (דף יב ע"א). וכן פסקו הראב"ה בפסחים (סי' ת"פ). והאור זרוע ח"ב (סי' רמ"ט). וכן כתב המגיד משנה (בפרק ה' מהלכות חמץ ומצה הלכה ט'). וכן פסק מרן השלחן ערוך /א"ח/ (סימן ת"ס). וע"ע בשו"ת הרדב"ז חלק ג' (סי' תקפ"א) ע"ש.

ולפי זה נראה שאין יוצאים ידי חובת אכילת מצה בלילה הראשון של פסח במצת מכונה, מפני שמעשה הלישה והעריכה והאפיה, הכל נעשה באופן אוטומטי, ולא על ידי כח אדם מישראל שמחוייב במצוות. והרי זה דומה למעשה של חרש שוטה וקטן שאין בהם דעת ואינם מחוייבים במצוות. וכן פסק הגאון רבי שלמה קלוגר בתשובה. וראה להגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (פרשת צו סי' ע"ו), שהביא דברי החמד משה שסובר שסתם עשיית מצה, לשמה, כמו בקדשים. ורק לכתחילה צריך לומר בפירוש שעושה לשמה, וחלק עליו הנצי"ב, והעלה שסתם עשיית מצה אינה לשם מצוה, ואף בדיעבד לא יצא אם לא עשאה בפירוש לשמה. וכן כתבו הפרי חדש (סי' ת"ס). והטורי אבן ראש השנה (דף כ"ח ע"ב). וכן מוכח ממסקנת האור זרוע בהלכות פסחים (סי' רמ"ט). ולכן מצת מכונה איננה חשובה יותר מעשיית סתם מצה, ואף שהלוחץ על הכפתור להפעלת המכונה אומר בפירוש לשם מצת מצוה, אין זה מועיל, מפני שאמירתו חלה רק על כח ראשון של המכונה, וכשהיא ממשיכה אוטומטית לפעול, נפסק כוחו הראשון, ולא חלה על המשך הפעולה אמירת לשמה. וכמו שחילקו בחולין (טז ע"א) לענין שחיטה, בענין הפוטר מים, עד שבאו וסבבו הגלגל, ושחט, שמכח שני והלאה נחשב לגרמא בעלמא, ולא נחשב כח אדם, ושחיטתו פסולה. וכן נפסק בשלחן ערוך יורה דעה (סי' ז) +לכאורה לפי מה שפסק מרן בש"ע י"ד (סי' ז' ס"א): יכול אדם לקבוע סכין בגלגל של אבן או של עץ, ומסבב הגלגל בידו או ברגלו, ונותן שם צואר הבהמה או העוף עד שישחוט בסיבוב הגלגל. וכתבו הב"ח והכנה"ג והפר"ח שם, שאפילו הסיר אח"כ את ידו מעל הגלגל, והרי הוא ממשיך להתגלגל מכח התחלתו ושחט, שחיטתו כשירה, ואף על פי שהגלגל מסתובב לאחר הסרת ידו הרבה סיבובים, כולם נחשבים כח גברא כיון שהכל בא מכחו. לפי זה גם כאן לאחר שלחץ על הכפתור והפעיל את המכונה באמירת לשמה, הכל נחשב לשמה, גם לאחר שהסיר ידו משם. אולם הנה מבואר בכרתי ופלתי שם סק"ד, שכל זה בתנאי שלא יהיה הגלגל במקום שהרוח נושבת, שאילו במקום הרוח, הרי הרוח מסייעת בסיבוב הגלגל, ולא מכח אדם בא, אלא מכח הרוח, ושחיטתו פסולה. וכ"כ הפרי מגדים בשפתי דעת שם. וכ"כ בזבחי צדק ובכף החיים שם. וע"ע =עווד עיין= בשמלה חדשה שם אות א' לפי זה כאן ג"כ הרי כח אחר מעורב בפעולת המכונה, שהוא זרם החשמל. וממילא אין זה מועיל לחשוב כל הפעולה לשמה. [שו"ר בשו"ת ירושת פלטה (סי' ד' עמוד ז') בתשובת הרה"ג ר' מרדכי מאיר בנט ז"ל שנתעורר בזה, וכתב שיש לחלק בין זה לבין כשהרוח נושבת. ואין דבריו מוכרחים. ולכן ראוי לחוש ולהחמיר. וע' בשו"ת ארץ צבי פרומר סימן ה].+

וכן כתב הרה"ג השואל בשו"ת תורת רפאל (סי' ע"ג). ע"ש. וראה בשו"ת דברי חיים מצאנז (סי' א'). ובשו"ת אמרי אש (סי' א) ע"ש.

אמנם מצאנו לכמה גדולים שכתבו שלחיצת הכפתור להפעלת המכונה שנעשית על ידי ישראל שאומר לשמה, נחשבת כאמירת לשמה על כל מה שממשיכה המכונה לפעול עד הפסקת פעולתה, והכל נחשב ככח אדם לשמה. וכן דעת הגאון רבי אברהם תאומים בשו"ת חסד לאברהם מהדורא תנינא (סימן ג'). וראה עוד בשו"ת מהרש"ם ח"ב (סימן ט"ז). וחלק ד' (סימן קכ"ט). ובשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' ס"ט). ובשו"ת תורת רפאל (סי' ע"ג). ובשו"ת ארץ צבי פרומר (סי' ה'). ובספר חזון איש (חאו"ח סי' ו'). ובשו"ת הר צבי (חאו"ח סי' ו') ועוד +וע' בחי' מהריטב"א (בנימוקי יוסף פסחים ע"א מ), שהביא מ"ש בה"ג, לישת חש"ו =חרש שוטה וקטן= במצה שמורה אינו יוצא בה ידי חובתו בלילה הראשון. ושכ"כ רב כהן צדק, וכתב ע"ז, אבל מורי הרא"ה היה דן להקל בזה להלכה ולא למעשה, דסגי בישראל עומד על גביו, שא"צ עשיה לשם מצוה, אלא רק שימור לשם מצוה, שכן כתוב ושמרתם את המצות עכת"ד. וע' במנחת חינוך (מצוה י) שהביא סמך להחמיר בזה ממ"ש (בחגיגה כ ע"א), אין אדם משמר מה שביד חבירו ע"ש. אבל אפשר לדחות דדוקא מה שביד חבירו שיש לו דעת בפני עצמו אינו יכול לשמר, אבל בחש"ו או במכונה שאין בהם דעת יכול לשמר. וע' בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' ל"ה וקמ"ג). ובשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' כ"ח). ובשו"ת רב פעלים ח"א (חאו"ח סי' י"ד). ובשו"ת דברי חיים אורבך (דיני ראש השנה סימן ו') ע"ש ואכמ"ל. + ובשעת הדחק שאינו מוצא מצה של עבודת יד שנעשית על ידי אנשים יראי שמים, נראה שיש לסמוך על סברא זו לצאת ידי חובה במצת מכונה השמורה משעת קצירה, ואף יכול לברך עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה. ובהסתמך גם כן על מה שהעלה בשו"ת עונג יום טוב (חאו"ח סי' מ"ב), שאע"פ שמצת מצוה צריכה שימור מן התורה לשם מצוה, מכל מקום מי שאין לו מצה משומרת לשם מצוה, יוצא ידי חובת המצוה במצה שאינה משומרת לשם מצוה, אלא שחיסר את העשה של שמרתם את המצות, אבל קיים מצות עשה של הכתוב: בארבעה עשר לחודש בערב תאכלו מצות. וכדבריו כתב בשו"ת אזני יהושע (סי' א'). ע"ש. [וכיוצא בזה כתב בשו"ת אבני נזר (סי' שע"ז אות ג') בשם מהר"ל בפראג /מהרל מפראג/, בספר גבורות ה', שאם אין לו ללילה הראשון של פסח אלא

רק מצה עשירה, חייב לאכול כזית ממנה, לקיים בערב תאכלו מצות, אף שאינו יכול לקיים מצות לחם עוני. וע' במג"א (סי' תע"א סק"ה). ובפרי מגדים ובילקוט הגרשוני שם ואכמ"ל]. וכן כתב בשו"ת ארץ צבי פרומר (סי' ה'), שאף במצה שאינה משומרת לשם מצוה, אין בה חשש ברכה לבטלה שמברך עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה, משום שיש בה קצת מצוה כמו חצי כזית מצה, שזהו נחשב גם כן כחצי שיעור באיכות. (אולם באמת שגם המברך על חצי שיעור יש לומר שנחשב כברכה לבטלה. ובפרט למי שאומר שאין כל מצוה באכילת כחצי זית מצה או מרור. ועיין בשו"ת חזון עובדיה ח"א סימן כח וסוף סימן ל"ח ואכמ"ל).

ומכל מקום מצוה מן המובחר להשתדל להשיג מצה שמורה של עבודת יד שנעשית בידי אנשים יראי שמים הבקיאים בהלכה, לצאת בה ידי חובת מצה בלילה הראשון לכל הדעות. אולם ביתר ימי החג, גם מי שאוכל מצה שמורה רשאי להקל לאכול מצת מכונה הכשרה לפסח.